

מכתבים למערכת

לכ' עורך „אסיא”
שלוי וברכה,

ר"ב שתי הערות על נושאים שהועלו במאמרו של הרב אבינר בחוברת
כ"ט—ל' של „אסיא”.

אודה לך על פרסומן כהבנתך.

בברכת התורה,
הרב יעקב אריאל
כפר מימון

הרב יעקב אריאל

1. התקן תוך רחמי

ב„אסיא” חוב' כט—ל עמ' 15 הובאה ציטטה מספר אסיא עמ' 323 שבה
הובעה כאילו דעה שהדימום הבא מהת"ר הוא דם מכה ויש לטהרו. המעיין
במקור ימצא שהח"מ שהוא גם השואל שם, הפנה שאלה אל הרופאים שיסייעו
בידו לברר את העובדות, האם יש להתייחס אל הדימום הבא מהת"ר כאל דם
מכה או שמא דם נידה הוא? לא היה כלל בסמכותי כשואל השאלה להשיב
עליה מאחר ואינני רופא ואכן אין בדברי שם שום מסקנה הלכתית שניתן
לסמוך עליה, אפילו לא בסגנון של „יש שרצו לומר...” לעומת זאת מן הראוי
היה להפנות את המעיין לתשובת רופא לשאלה זו שהודפסה בספר „אסיא”
כרך א עמ' 125, שבה מקדים הרופא לתשובתו את המשפט הבא: „ברצוני
להקדים את ההודעה המאכזבת כי עדיין אין בידי המדענים הידיעות להבדיל
בין הדם הזה לדם הזה”.

יתכן שבינתיים התפתח המדע ויש היום בכוחו לענות על השאלה בדבר
מהותו של הדימום האמור, אולם הדבר לא הגיע לידיעת הרבנים ומן הראוי
שנושא זה, ששכיחותו מרובה ביותר, ייבדק ע"י הרופאים ותינתן בו תשובה
מוסמכת.

2. מניעת הריון למי שעדיין לא קיים מצוות פריה ורביה

מקובלנו שמי שעדיין לא הוליד בן ובת אסור לו למנוע הריון אפילו בדרך
שאין בה השחתת זרע. אולם פעמים עלולה להתעורר שאלה של אשה שילדה
מספר רב של בנים או של בנות בלבד בלידות תכופות ועדיין לא קיים בעלה
מצות פו"ר, האם מותר בשעת דחק להתיר לה מניעת הריון?

מכיון שמקור הדברים הוא הרמב"ם מן הראוי לעיין היטב בדבריו, ואלו
הם (הל' אישות פט"ו ה"א): האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע

עונתה הרי זה מותר. בד"א בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פו"ר, אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים...

(שם הל' ב): האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה. ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו? מבן שבע עשרה. וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה. ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכל שכן בתלמוד תורה.

(שם הל' ג): מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עוון. והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו. אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה...

(שם הל' ד): כמה בנים יהיו לאיש ותתקיים מצוה זו בידו? זכר ונקבה...

פסקי רמב"ם אלו מעוררים מספר תמיהות:

א. מדוע מתחייב האיש במצוה זו רק בגיל שבע עשרה ולא בגיל שלוש עשרה ככל המצוות שבתורה? יתירה מזו, גם גיל שבע עשרה אינו הגיל המחייב אלא בעיקר גיל עשרים כמבואר ברמב"ם, שרק בגיל זה הוא נחשב למבטל מצות עשה, והיכן מצינו הפרדה כזו בין חיוב המצוה לבין איסור ביטולה?

ב. אמנם החלקת מחוקק באה"ע סי' א ס"ק ב העיר כבר שאע"ג דכל המצוות חייב לקיים מיד כשנעשה בן י"ג מ"מ מצוה זו קיבלו חז"ל שבן י"ח לחופה מאחר שצריך ללמוד קודם שישא אשה והתחלת הלימוד מבן ט"ו ואילך. אולם גם דברים אלו מוקשים, וכי היכן מצינו היתר לבטל מצות עשה בגלל לימוד תורה? וכבר דרשו חז"ל (מו"ק ט ב) כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציד לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו בה, וכתיב „כל חפצים לא ישוו בה"? כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים שאפשר לעשותה ע"י אחרים. והרי מצות פו"ר אי אפשר לקיימה ע"י אחרים?

ג. גם דברי הרמב"ם תמוהים באומרו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן מצות תלמוד תורה, והרי אדרבה מצות ת"ת קלה יותר מכל המצוות משום שהיא נדחית ע"י כל מצות עשה שא"א לקיימה ע"י אחרים?

ד. ואכן המעיין היטב בלשון הרמב"ם ימצא שלא התיר לבטל את מצות פו"ר בגלל לימוד תורה לכתחילה, אלא שמי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי ולא נשא אשה — בדיעבד — אין עוון בידו. משמע שרק לדחות את המצוה מותר אך לא לבטלה לגמרי, וצ"ע זאת מנין לו ומה הסברה לחלק ביניהם? ועיין רא"ש קידושין פ"א ס"ק מד שהקשה מה גבול לקיצבה זו?

ה. בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' צ"א פסק שמי שנשבע לא לישא אשה עד זמן ידוע שבועתו חלה ואינו נחשב לנשבע לבטל את המצוה משום שאין זמנה בהול, ורק משום זריון מקדימין למצוות ראוי לישא אשה בהקדם, אך אין בדחיית המצוה משום ביטול מצוה. (ובשו"ת חכ"צ סי' מא הביא את

המהרי"ט שפסק כסברת הרשב"א, אולם הוא חלק עליו, ובספר חמדת ישראל, קונטרס נר מצוה מ"ע ריב הוכיח מדברי רשב"א אלו כהמהרי"ט. ועי' ב"ק פ א מי שנדר ליקח אשה בא"י אין מחייבין אותו ליקח מיד עד שימצא את ההוגנת לו. משמע ג"כ שמצות נישואין ניתנת לדחייה. מיהו יש לדחות ראייה זו ששם לא מצא אשה הוגנת לו והתורה לא חייבתו אלא באשה הוגנת לו כדי שלא יעבור על „ואהבת לרע כמוך" כמבואר בקידושין מא א). ואף כאן נשאלת השאלה מדוע לא עובר בכל רגע ורגע שלא מקיים מצות פו"ר?
מכל הנ"ל מוכח ששונה מצות פו"ר מכל מצוה אחרת שבתורה וניתן לדחותה אלא שצ"ע מדוע?

ומצאתי בתורה תמימה בראשית א פס' כח שכתב ליישב ענין זה עפ"י הגמ' ביבמות סה ב שאשה פטורה מפו"ר משום שדרכו של איש לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש. ומכיון שמצויה זו תלויה בכיבוש, ומצות כיבוש חלה רק בגיל עשרים כמבואר בפרשת במדבר וכדברי המשנה (אבות ה) בן עשרים לרדוף, לכן אין מצות פו"ר מחייבת אלא בגיל עשרים. ואין בדבריו ליישב את כל הערותינו. אך גם מה שכתב לגבי גיל עשרים יש להעיר:

א. הרמב"ן בפירושו לתורה בראשית א כח מפרש לכבוש לא במשמעות של כיבוש מלחמה אלא במשמעות של רידוי ועבודה וא"כ אין קשר בין מצות מלחמה לבין מצות פו"ר.

ב. הרמב"ן על התורה ריש במדבר שלדעתו אין מקור לכך שרק בן עשרים חייב לצאת למלחמה, ומה שנאמר בתורה שבן עשרים בא לצבוא צבא הכוונה היא למנין הפקודים ומה שנאמר במשנה בן עשרים לרדוף אין הכרח הכרח לפרשו לענין מלחמה, אלא אפשר לפרשו לענין רדיפה אחר הפרנסה, שמאחר ונשא אשה חייב לפרנסה, וכמו שפירש הרע"ב, או שהכוונה לרדיפת עונש מן השמים וכמו שפירש הרע"ב בפירושו השני.

ג. יש דעות בגמ' (קידושין ל א) שאפשר לאחר את מועד הנישואין עד גיל עשרים ושתים או עשרים וארבע. לדעות אלו אי אפשר לומר שגיל הנישואין תלוי במלחמה. וע"כ גם למ"ד שנישואין חובבם בגיל עשרים אינו תולה זאת במלחמה.

ד. מדוע לכתחילה בן שמונה עשרה (ולהרמב"ם הכוונה היא תחילת גיל שמונה עשרה דהיינו גיל שבע עשרה) לחופה? מה ענין שמונה עשרה אצל צבא לדעתו?

אלא ע"כ צודק החלקת מחוקק שגיל הנישואין נקבע בגלל לימוד התורה, וא"כ הדרא קושיין לדוכתה מה ההיתר לדחות נישואין בגלל לימוד תורה, איפכא מסתברא?

והכרח לומר אפוא שאכן מצות פו"ר אינה תלויה בזמן ידוע וקבוע, וכשם שיש מצוות שזמנן כל היום, למשל, וכל חיובן בבוקר הוא רק משום זריזון מקדימין למצוות, כך גם מצות פו"ר זמנה כל החיים, אלא שמצוה להזדרז ולקיימה מוקדם ככל האפשר, אך אין זו חובה מידית, ולכן אם קיימת סיבה

מוצדקת מותר לדחות את הנישואין ועמם את מצות פו"ר לזמן אחר, וכל שכן כשהסיבה היא לימוד תורה שהיא כנגד כולם. וכמו שמצינו, שמצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים מותר לדחותה בגלל לימוד תורה, הוא הדין מצוה שאינה עוברת, שמותר לדחותה לזמן אחר בגלל לימוד תורה. וראייה לזה ממה שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמ סי"ב בהגהה בשם רבנו ירוחם) שמצות כבוד אב ואם קודמת למצוה שאינה עוברת. וביאר שם הגר"א שדין זה נלמד בק"ו מהדין שמצות כאו"א קודמת למצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים, ומה מצוה שחובה לקיימה עתה, אם יש אחרים שיקיימוה, אינה דוחה כאו"א, מצוה שהוא עצמו יקיימה כעבור זמן, ק"ו שאינה דוחה כאו"א. ולפי"ז אף אנו גאמר שאם מצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים אינה דוחה ת"ת ק"ו מצוה שאינה עוברת. וכן מצאתי בהעמק שאלה (שאלתא ה) שהביא הוכחה זו, וברוך שכיונתי לדעתו הרחבה.

ובזה מיושבות כל הערותינו על פסקי הרמב"ם במצוה זו. מאחר שמצוה זו אינה עוברת וניתן לקיום במשך כל החיים אינה דוחה את מצות לימוד תורה, ומובן היטב מדוע אין חיוב לשאת אשה מיד בהגיע האדם למצוות בגיל שלוש עשרה, כמו שכתב הח"מ, משום שבן חמש עשרה לגמרא. ויש להוסיף עוד, שהרי בניית בית וגטיעת כרם, דהיינו מציאת פרנסה, קודמות לנשיאת אשה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות פ"ה הי"א, והדבר מבואר בתורה, לפי דרשת חז"ל במס' סוטה מד א. וא"כ ע"כ התורה עצמה העידה על מצוה זו שניתנת לדחייה בגלל עיכובים שונים, ואין אדם מחוייב להוליד ילדים לפני שהכין להם בסיס לפרנסתם. ומה שאומרים העולם מאן דיהיב חיי יהיב מזוני (אין מימרה כזו בש"ס) הכוונה היא שאסור לאדם להגזים בחששותיו לגבי פרנסת ילדיו, אולם לכו"ע נער צעיר שאין לו שום אפשרות לפרנס את עצמו, אין לחייבו לקיים מצות פו"ר. וקים להו לחז"ל שרק מבן שמונה עשרה מסוגל אדם לעמוד ברשות עצמו מבחינה רוחנית וכלכלית ולהתחייב במצוה זו. ורק מבן עשרים הוא נחשב למבטל את המצוה אם אינו רוצה לשאת אשה. לעומת זאת אם חשקה נפשו בתורה הוא רשאי לדחות את גישואיו, כאמור, משום שמצוה זו אינה עוברת. ואין הכי נמי אם יבוא אדם ויאמר שאינו רוצה לשאת אשה כל ימי חייו משום שנפשו חשקה בתורה יעבור על ביטול מצוה, והרי הוא בכלל הלומד שלא ע"מ לקיים. ולכניפה דייק הרמב"ם בלשונו על בן עזאי שאם לא נשא אשה — בדיעבד — אין עוון בידו, משום שלדעתו בן עזאי לא ביטל את המצוה, אלא רק דחה אותה לזמן מאוחר יותר, עד שנטרפה השעה ולא יכול היה עוד לקיימה, לכן אין עוון בידו. (וכן מצאתי להג"ר אלחנן וסרמן בסוף קוה"ע ליבמות שהסביר כך את דברי הרמב"ם ובש"כ, ועיין ערוה"ש אה"ע סי' א סי"ד שתירץ משום פקו"נ ודוחק, ולפלא שלא כתב כמו שתירצנו, למרות ששם בסי"ג הוא עצמו כתב כדברינו שמצות פו"ר אינה עוברת).

ויש להטעים את סברתנו שמצות פו"ר אינה עוברת. ואף כי הזכרנו שהתורה עצמה העידה על מצות זו, באומרה, שגטיעת כרם ובניית בית קודמת,

אין בזה טעם מספיק לדחייה בלתי מוגבלת של המצוה כמו שמצינו אצל בן עזאי. והנראה לומר בזה טעם נוסף. שהנה שונה מצוה זו מכל מצוה אחרת שאין קיומה תלוי בידי האדם, אלא בידי שמים. שהרי מפתח חיה הוא אחד המפתחות שאינם בידי אדם אלא בידי שמים. ויכול אדם לשאת אשה ולא להיבנות ממנה, או שלא יוולדו ילדים כלל, או שיוולדו לו רק בנים או רק בנות, או שיוולדו וימותו רח"ל. והדבר תלוי גם בכך שבנו ובתו יולידו בן ובת והדבר איננו כלל בידו. (ועיין בבית אהרן גיטין מב שמכח הערות אלו הוכיח שאין המצוה בהווית הבנים אלא בביאה בלבד, וכבר האריכו האחרונים בענין זה, עיין מנ"ח מצוה א ועוד ואכמ"ל.)

ומצאתי בחמדת ישראל, קונטרס גר מצוה על מצוות עשה של הרמב"ם מצוה רי"ב, שדייק מלשונו שמצות פו"ר תלויה בכוונתו לקיום המין, והסביר דבר זה בכך שהביאה לכשעצמה אין בה בכדי להבטיח עדיין את קיום המצוה וכמו שכתבנו, ולכן רק הכוונה שביאה זו אכן תביא להולדת בן או בת הופכת אותה למצוה, כאדם האומר אני עשיתי את מה שגזרת עלי לעשות אף אתה עשה את מה שעליך לעשות.

ומובן אפוא היטב מדוע שונה מצוה זו מכל המצוות, משום שאינה תלויה רק בו, ומעצם טבעה של המצוה שאינה יכולה להתקיים בזמן ידוע וקבוע, וכי מה יעשה אדם שלא הצליח לקיים את המצוה? לכן גדרה של המצוה הוא שאדם יעשה את כל ההשתדלות המוטלת עליו כדי לקיימה, ואם לא הצליח לקיימה עתה עדיין יוכל לקיימה בזמן אחר, כי המצוה אינה עוברת. ואמנם מי שמונע את עצמו מלעשות את כל ההשתדלות לקיים את המצוה ללא סיבה מוצדקת והכרחית, הרי הוא בכלל כי את דבר ה' בזה; אך אם יש סיבה הכרחית המונעת אותו מלקיים את המצוה אינו נחשב למבטל מצוה בכך.

וכדי להבטיח את האוביקטיביות של ההכרח המונע את האדם מלקיים את המצוה עליו להתיעץ בדבר עם פוסק הלכה מוסמך ורק הוא יכול לקבוע אם אכן ההצדקה לדחיית המצוה היא במקומה או לא.

לכב' העורך —

בענין מצות פרו ורבו („אסיא" כט—ל): קראתי בענין רב דבריו של הרב שלמה חיים הכהן אבינר הי"ו. בעמ' 6 כתב את הדברים הבאים:

אמנם יש מצוה גוספת: „ולערב אל תנח ידיך". „היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר: בבקר זרע זרעך, ולערב אל תנח ידיך, כי אינך יודע איזה יכשר, הוזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים" (יבמות סב ב) — מצוה שניה זו אינה מן התורה אלא מתקנת חכמים (תהדגשה שלי—ד. ש.).

ולעניות דעתי, לאחר בקשת מחילה, לא דק היטב. גם במצות צדקה חייב אדם לתת מן התורה מחצית השקל בלבד מדי שנה. וכי נאמר שמי שנתן יותר ממחצית השקל לא קיים מצות צדקה מן התורה? ! וכן חייב אדם לתת משהו תרומה מן התורה. וכי נאמר שמי שנתן אחד מחמישים או אחד מארבעים אין כל מה שהפריש בגדר תרומה מן התורה? !

אלא על כרחנו יש להבין שבן ובת שקבעו חז"ל זהו המינימום מן התורה לקיום מצות פריה ורביה, ומן התורה אם יוליד אדם יותר ילדים עשה גם כן מצות, אך בהבדל אחד, שעד שיש לו בן ובת הוא חייב לעסוק במצוה, ואח"כ הרשות בידו. ומה שדרשו חז"ל, "ולערב אל תנח ידיך" הם התכוונו לחייב אדם לעסוק במצוה מן התורה של פריה ורביה גם אחרי שיהיו לו בן ובת. ונפקא מינה מכאן שכל בן ובת שאדם מוליד (גם אחרי שיש לו בן ובת), קיים בהם מצוה מן התורה.

דב שמיין

לכבוד העורך,

ידועה ומפורסמת, גדולתו וגאונותו של הרב ראובן מרגליות זצ"ל. והנה השבוע ישבתי בספרית, "מוסד הרב קוק" ותוך כדי בירור נושא מסויים הגיע לידי ספר ישן שלו — "קוי אור" — ובו מאמר חשוב מאד בנושא רפואה בשם "רופאים ורפואה בתלמוד".

לדעתי כדאי וחשוב לפרסם מאמר זה מחדש בחוברות ובספר, "אסיא".

בברכה

ראובן הילר

רב מושב, "שדמות מחולה"

בקעת הירדן

תשובת המערכת

אנו מקבלים בברכה את הצעתו של הרב הילר משדמות מחולה, ואכן אנו מסכימים שיש מקום במסגרת, "אסיא" למדור מיוחד שיעסוק בנושאי הרפואה בתלמוד ואשר יוכל לא ספק להיות לעזר גם מבחינת הבנת הסוגיות ודברי הפוסקים.

ואכן, החל מהגליון הבא יופיעו בע"ה בצורה מסודרת מאמרים של ד"ר אברהם שטינברג בנושא, "הפתולוגיה בתלמוד". במקביל אנו בודקים עתה במגמה חיובית את האפשרות למלא גם את הבקשה הספציפית לפרסם מחדש באחת החוברות הבאות את מאמרו הנ"ל של הרב ראובן מרגלית זצ"ל שראה אור בלבוש בשנת תרפ"א עם המילואים של המחבר שראו אור בספר, "טל תחיה" משנת תרפ"ב.

נציין גם, שהפניה למאמר זה הבאנו במסגרת המדור הבבליאוגרפי שבחוברת

זו, בפרק א' (רפואה כללי) סעיף 24.